

ҲАРБИЙ СИЁСАТ ВА ҲАРБИЙ ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИ

Каримов Дилмурод Солижонович

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари Академияси катта ўқитувчиси, доцент.

Аннотация: *Мазкур мақолада ҳарбий сиёсат ва ҳарбий хавфсизликни таъминлашнинг ўзаро алоқадорлиги ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Марказий Осиё давлатлари билан кўп томонлама алоқалари, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ва хавфсизликни таъминлаш бўйича ташаббуслари ҳамда ривожлантириш истиқболлари ҳақида сўз юритилади.*

Калит сўзлар: *Давлат хавфсизлиги соҳасини бошқариш, давлат мудофааси, ҳарбий хавфсизлик, Ҳарбий хавфсизлик соҳасини бошқариш, Ҳарбий хавфсизлик соҳасидаги бошқарув, Ҳарбий сиёсат ва ҳарбий хавфсизликни таъминлаш ва миллий хавфсизликни таъминлаш концепцияси.*

Давлат хавфсизлиги соҳасини бошқариш механизмини шакллантириш самарадорлиги учун “давлат мудофааси” ва “ҳарбий хавфсизлик” тушунчаларини фарқлаш керак бўлади. Давлатнинг ҳарбий хавфсизлиги соҳаси анча мураккаб ва кўп қиррали ҳодисадир, чунки у ўз функционаллигида ҳарбий соҳадан ташқари, жамият ҳаётини таъминлашнинг сиёсий, иқтисодий, миллий ва ижтимоий-фуқаролик соҳаларини ҳам ўз ичига олади. Шунинг учун ҳарбий хавфсизлик соҳасини мураккаб динамик тизим деб ҳисоблаш мумкин.

Ҳарбий хавфсизлик соҳасини бошқариш давлатчиликнинг функционал қисмидир, демак, ҳарбий хавфсизлик масалаларини ҳал қилиш ҳам давлат бошқарувининг бир тури ҳисобланади. Бунга эса мамлакат хавфсизлиги ва мудофаасининг умумий концепциясини стратегик йўналтирувчи векторларни яратиш ва давлат ҳокимиятининг энг юқори даражадаги тутқичлари орқали тегишли механизмлар ва воситаларнинг самарали ишлашини таъминлаш орқали эришилади. Ўз навбатида, ҳарбий раҳбарлик давлат манфаатларини акс эттиради. Шуни ҳам тушуниш керакки, замонавий урушлар ҳам, келажак урушлари ҳам маълум бир схемага боғлиқ эмас, чунки улар турли хил экспорт турларининг кўлами ва сони билан эмас, балки янги турдаги экспорт учун хавф туғдиради. В.С.Пирумовлар иштирокидаги илмий ишда “ҳарбий хавфсизлик” қуйидагича тавсифланади: - “шахс, жамият ва давлатнинг ҳарбий таҳдидлардан ҳимояланганлиги; ҳарбий кучни қўллашни қўзғатувчи сабаблар мавжуд эмаслиги натижасида урушнинг бўлиш

эҳтимоли минимумга тенглаштирганлик ҳолати...”.

Классик муаммоларнинг синергетик бирлашиши (янги модификациялари билан) ва қуролли ва ахборот-сиёсий қарама-қаршилиқнинг янада илғор ва ижодий усуллари ва воситаларини жорий этиш билан боғлиқ таҳдид ҳисобланади. Ҳарбий-сиёсий тушунчалар ва халқаро муносабатлар ва хавфсизлик тизимларининг бундай ўзгариши яна геосиёсат воситаларининг синергетик таъсири (хусусан, “бошқариладиган бетартиблик” ва “стратегик фалаж” назариялари усулларида кенг миқёсда фойдаланиш) билан боғлиқ.

Ҳарбий хавфсизлик соҳасидаги бошқарув - бу ҳарбий фаолият билан шуғулланувчи шахсларни мувофиқлаштириш орқали амалга ошириладиган давлат ҳокимияти органларининг ҳокимият-маъмурий функциясидир. Бу давлатнинг ҳарбий сиёсати ва ташкилотини шакллантириш ва ривожлантиришни таъминлайдиган, шунингдек, унинг фаолиятининг функционал режимини тизимли равишда сақлашга қаратилган мақсадли фаолиятни амалга оширадиган ижтимоий тартибга солишнинг махсус шаклидир.

Ҳарбий сиёсат ва ҳарбий хавфсизликни таъминлаш тамойиллари Миллий хавфсизлик стратегиясининг ўзига хос ҳосиласи бўлган Ўзбекистон Республикаси Мудофаа доктринаси шакллантирилган, шунингдек, давлатнинг ҳарбий сиёсати тузилмасида субъект ва объектнинг ўзаро таъсири механизмларини белгилайди. Мудофаа доктринасига кўра, давлатнинг ҳарбий сиёсатининг субъекти сиёсий мақсадларни белгилайди ва ҳарбий ва ноҳарбий характердаги тегишли таъсир воситаларини шакллантиради. “Ўзбекистон Республикасининг Ҳарбий доктринаси” мудофаа сиёсатининг негизини ташкил этади ва у миллий хавфсизлик умумдавлат концепциясининг таркибий қисми бўлиб, ташқи сиёсат, давлатлараро муносабат масалаларига, уруш ва тинчлик муаммоларига мутлақо янгича ёндашувларга асосланади. Ушбу доктринага асосан, Ўзбекистон халқаро ва давлатлараро муаммоларни уруш йўли билан ҳал этишга қатъиян қарши чиқади ва жаҳон ҳамжамияти давлатлари ўртасида, ҳарбий можаролар чиқишини превентив дипломатия воситасида бартараф қилишда фаол иштирок этишни, зиддиятларни кескинлаштирадиган сабабларга барҳам беришга ёки уларни енгиласизга куч-ғайрат сарфлашни ўз ташқи сиёсатининг асосий вазифаси, деб ҳисоблайди.

Бугунги кунда ҳарбий бошқарув тизимининг ўзига хос хусусияти - реал вақт режимида барча керакли тактик ва тезкор маълумотларни олиш қобилиятидан иборатдир. Ҳарбий бошқарув объектларига мудофаа соҳаси ва давлатнинг ҳарбий ташкилоти киради. Шу муносабат билан,

ҳарбий хавфсизликни бошқариш соҳасидаги қарорларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнлари штатдаги сиёсий, фуқаролик ва ҳарбий сегментлар ўртасида тенг ҳуқуқли мулоқот учун натижада асос бўлади.

Ҳарбий қўмондонлик ва бошқарув соҳасига қуйидагилар киради: ҳарбий ҳаракатлар олиб борилаётган ёки ҳарбий ҳолат эълон қилинган ҳудудлардаги ҳарбий қўмондонлик органлари ва тузилмаларининг функционал ваколатлари; сафарбарлик ишлари, фуқаро мудофааси, чақирувгача ва ёшларнинг ҳарбий тайёргарлиги масалалари бўйича ҳарбий бошқарувнинг ҳокимият-маъмурий характердаги чоратadbирлари; қўшинларнинг маъмурий ва функционал фаолиятидан иборат. Ҳарбий хавфсизликни самарали таъминлаш учун уни нафақат миллий миқёсда, балки халқаро ҳамкорлик ва жамоавий хавфсизлик тўғрисидаги шартномага аъзо давлатлар даражасида ҳамкорлик қилиш даражасида ҳам таъминлаш зарур.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, ҳарбий хавфсизликни бошқариш - бу уруш эҳтимолини бостиришга қаратилган фаолият ва шу билан армия мавжудлиги зарурлигини оқлайди. Аммо шуни ҳисобга олиш керакки, урушнинг асл моҳияти ва унинг армия шаклидаги қуроллари сиёсий моҳиятга эга, бинобарин, ҳарбий бошқарув муайян даражада сиёсий хусусиятни ўз ичига олади. Шуни унутмаслик керакки, давлатнинг ҳарбий хавфсизлигини таъминлаш механизми нафақат замонавий армиянинг ресурс ва техник таъминоти, унинг ташқи ва ички ҳарбий хавф ва таҳдидларнинг олдини олиш ва бартараф этишга, уларни аниқлашга (ўрганишга), башорат қилишга, олдини олишга, зарарсизлантиришга, ўта оғир ҳолларда бостиришга, қайтаришга қаратилган куч, бошқарув ва мувофиқлаштириш фаолиятининг умумийлиги ҳарбий хавф ва таҳдидларни бартараф этиш ёки йўқ қилишга қаратилганлиги билан характерланади.

Шу нуқтаи-назардан қараганда, ҳарбий соҳада миллий хавфсизликка асосий таҳдидлар қуйидагилардан иборат деб қараш тўғри бўлади:

Ўзбекистон Республикасига қарши тажовуз ва куч ишлатиш ёки куч ишлатиш билан таҳдид қилиш, мамлакат мудофаа қобилиятини заифлаштириш; республиканинг бошқа давлатлар томонидан ҳарбий можароларга ва минтақавий можароларга жалб этилиши; хорижий давлатларнинг Ўзбекистон билан чегаралари яқинида тузилган кучлар мувозанатини бузувчи қўшинлар гуруҳларини кўпайтириш; мамлакатимизга қўшни давлатлардаги ҳарбий-сиёсий вазиятнинг беқарорлиги, чегарадош давлатлар ҳудудига мамлакатимизга қарши душманлик сиёсатини амалга оширувчи бошқа давлатлар қўшинларининг

киритилиши;

Қуrolли Кучлар ва бошқа қуrolли тузилмаларнинг ҳарбий ва иқтисодий салоҳиятини, ҳарбий тайёргарлигини ва жанговар қобилиятини заифлаштиришга қаратилган ҳаракатлар;

ҳудудларга, давлат чегараларидаги объектлар ва иншоотларга босқинлар, чегара можаролари ва қуrolли қўзғолон ва бошқалар.

чегарадош давлатлар ҳудудига мамлакатимизга қарши душманлик сиёсатини олиб бораётган бошқа давлатларнинг қўшинларини жойлаштириш;

Қуrolли Кучлар ва бошқа қуrolли тузилмаларнинг ҳарбий ва иқтисодий салоҳиятини, ҳарбий тайёргарлигини ва жанговар қобилиятини заифлаштиришга қаратилган ҳаракатлар;

ҳудудларга, давлат чегараларидаги объектлар ва иншоотларга босқинлар, чегара можаролари ва қуrolли қўзғолон ва бошқалар. ҳарбий соҳадаги асосий таҳдидлардир.

чегарадош давлатлар ҳудудига мамлакатимизга қарши душманлик сиёсатини олиб бораётган бошқа давлатларнинг қўшинларини жойлаштириш;

Қуrolли Кучлар ва бошқа қуrolли тузилмаларнинг ҳарбий ва иқтисодий салоҳиятини, ҳарбий тайёргарлигини ва жанговар қобилиятини заифлаштиришга қаратилган ҳаракатлар;ҳудудларга, давлат чегараларидаги объектлар ва иншоотларга босқинлар, чегара можаролари ва қуrolли қўзғолон ва бошқалар.

Ўзбекистон Республикасининг миллий хавфсизлик устуворликлари қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикасини демократик, ҳуқуқий ва дунёвий давлат сифатида ривожлантириш; очиқ бозор иқтисодиётини қуриш, ишсизлик ва қашшоқликни камайтириш; давлат ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари, мансабдор шахслар, юридик ва жисмоний шахслар Ўзбекистон Республикасининг сиёсий, иқтисодий, ҳарбий, ижтимоий, ахборот, экологик, илмий, миллий хавфсизлигини таъминлаш мақсадида мамлакат қонунчилигида назарда тутилган чора-тадбирларда иштирокини оширишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасининг миллий хавфсизлигини таъминлаш соҳасида тобора кўпроқ тадқиқотчилар “шахсининг ҳуқуқ ва эркинликлари бугунги кунда миллий хавфсизлик сиёсатининг энг муҳим объектларидан бири ҳисобланади” деган хулосага келишмоқда. Шу билан бирга, миллий хавфсизлик ва инсон ҳуқуқларининг ўзаро боғлиқлиги муаммоси миллий хавфсизликни таъминлаш ва инсон ҳуқуқларига риоя қилиш, инсон ҳуқуқларини амалга ошириш ва миллий хавфсизликни ҳимоя қилиш

ўртасидаги мураса муаммосини юзага келтирмоқда. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, «Айни вақтда ҳозирги мураккаб замон тинч-осойишта ҳаётимизни асраш ва мустаҳкамлаш, халқимизнинг кафолатланган хавфсизлигини таъминлаш масаласини янада долзарб қилиб қўймоқда».

Замонавий жамиятда миллий хавфсизликни таъминлаш концепцияси қабул қилинди, у учта элементдан иборат - шахс, жамият ва давлат хавфсизлиги. Хавфсизликнинг асосий объектларига шахс ҳуқуқ ва эркинликлари, жамиятнинг моддий ва маънавий қадриятлари, конституциявий тузум, давлат суверенитети ва ҳудудий яхлитлиги киради. Шу муносабат билан миллий хавфсизлик ва инсон ҳуқуқларининг ўзаро боғлиқлиги муаммоларини ўрганиш алоҳида аҳамиятга эга.

Бугунги кунда миллий хавфсизликни таъминлаш самарадорлигининг энг муҳим шарти шахснинг ижтимоий-иқтисодий, фуқаролик, сиёсий ва бошқа ҳуқуқларини ҳимоя қилишдир. Ҳақиқий хавфсизликни таъминловчи, шахс ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлайдиган инсон ҳуқуқлари нафақат бутун давлат, балки мамлакатда шаклланаётган миллий хавфсизлик тизимини ривожлантириш учун инсонпарварлик йўналиши бўлиши мумкин. Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари бугунги кунда Миллий хавфсизлик стратегиясини амалга оширишнинг энг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Миллий хавфсизлик, шунингдек, халқаро муносабатларнинг маълум бир қўллаб-қувватладиган ҳолати, миллий ҳуқуқий муносабатларга боғлиқ бўлиб, халқаро ва ички ҳуқуқий тартибга солишда қўлланилиши мумкин. Шунингдек, давлатнинг ички фаолиятида ҳам, сиёсий, иқтисодий ва бошқа воситалардан мослашувчан фойдаланиш орқали давлат ва жамоат институтларининг биргаликдаги ҳаракатлари натижасида эришиладиган шахс, жамият ва давлатнинг ҳаётини манфаатларини ҳимоя қилиш ҳолати тушунилади.

Ўзбекистон Республикасининг хавфсизлигини таъминлаш масалалари бўйича илмий ва ижтимоий-сиёсий мунозаралар чоғида бу масалалар бир неча марта кун тартибига қўйилиши жуда эҳтимол ва асосли. Яна бир муҳим нарса - Ўзбекистон олдинга сезиларли қадам ташлади. Шубҳасиз, биринчи даражали аҳамиятга эга бўлган қуролларнинг янги моделлари ва замонавий уруш усулларини яратиш маъносида эмас, балки бутун давлат фаолиятининг асоси устувор вазифа бўлган янги тарихий воқеликларга кириш маъносида инсонпарвар тамойилларни давлат ўзи учун мавжуд бўлган барча воситалар билан ҳимоя қилади. Шу нуқтаи-назардан қараганда, шахс, жамият ва давлат каби ижтимоий субъектларнинг ҳаётини манфаатларини ҳимоя қилиш ҳолатини ифодаловчи миллий хавфсизлик - бу

манфаатларни амалга оширишга жамоатчилик муносабатини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Хуллас, биринчидан мураккаб глобал ўзгаришлар шаротида пайдо бўлган янги чақириқ ва таҳдидлар Ўзбекистон Республикасининг миллий хавфсизликни таъминлаш бўйича фаолияти мазмуни ва йўналишини ўзгартирди. Иккинчидан, бугунги кунда ҳукуратимиз ижтимоий-иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, ҳуқуқий муносабатларни оптимал ривожлантиришга эътибор қаратиб, хавфсизлик механизмларини яратмоқда. Учинчидан, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг барқарор ривожланишига эришиш учун қонунчиликни такомиллаштириш бўйича концептуал, директив ва тартибга солувчи қоидаларни бирлаштириш зарур. Шу боисдан ҳам миллий хавфсизликни ҳуқуқий тартибга солиш масалаларини ҳал қилиш учун назарий даражада муҳим бўлган бир қатор масалаларни ҳал қилиш керак. Тўртинчидан, миллий хавфсизлик - бу шахс, жамият ва давлатни ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимоя қилиш ҳолати бўлиб, у конституциявий ҳуқуқлар, эркинликлар, аҳоли турмуш таризининг муносиб сифат даражасини ошириш имконини беради. Бешинчидан, миллий хавфсизлик деганда мамлакатнинг бирлиги, кўпайиши ва барқарор ривожланиши учун реал ташқи ва ички таҳдидлар мавжуд бўлмаган ёки зарарсизлантирилган ҳолати тушунилади, яъни булар орқали жамият ва давлат ҳокимиятининг ҳаётий манфаатларини ҳимоя қилиш таъминланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абдурахманов М.И., Боришполец В.А., Манилов В.Л. и Пирумов В.С. Основы национальной безопасности России//Под общей редакцией Манилова В.А.. – М.: “Друза”, 1998. – Б.31-32.
2. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 10.01.2018 й., 03/18/458/0537-сон
3. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови // УРЛ - [хтп://уза.уз/оз/политисс/онун-устуворлиги-ва-инсон-манфаатларини-таминласх](http://uza.uz/oz/politiss/onun-ustuvorligi-va-inson-manfaatlarini-taminlasx) юрт-тара--07-12-2016